

บทที่ ๑

ความหมายของราชาศัพท์

ราชาศัพท์ หมายถึง ถ้อยคำที่เป็นระเบียบแบบแผน เป็นภาษาราชการซึ่งราษฎรใช้กราบทูลพระมหากษัตริย์ และ พระบรมวงศานุวงศ์ อีกประการหนึ่งไม่ทรงใช้ราชาศัพท์สำหรับ พระองค์เอง เช่น ไม่ทรงใช้ว่า พระกรรมของฉัน พระนาสิก ของฉัน พระหัตถ์ของฉัน แต่ทรงใช้คำธรรมดา คือ หูของฉัน จมูกของฉัน มือของฉัน

อำมาตย์เอก พระยาอุปกิตศิลปสาร
(นิม กาญจนานันท์)
ผู้แต่งหนังสือ หลักภาษาไทย

ราชาศัพท์แต่เดิมใช้สำหรับกราบทูลชนชั้นดังกล่าว ต่อมา
มีการจำแนกบุคคลที่ต้องใช้ราชาศัพท์ ดังที่พระยาอุปกิตศิลปสาร
กล่าวไว้ในตำราไวยากรณ์ของท่านว่า

“ชั้นของบุคคลที่จะต้องใช้ราชาศัพท์ว่าโดยย่อมี
๕ ชั้น คือ พระราชา ๑ เจ้านาย ๑ พระสงฆ์ ๑ ขุนนาง ๑
คนสุภาพ ๑ ต่อจากนี้ไปเป็นสามัญชนที่พูดจากันตาม
ธรรมดา หรือที่เรียกว่า ปากตลาด ซึ่งไม่นิยมใช้ในราชการ
และชั้นบุคคลทั้ง ๕ นี้ เป็นแต่กล่าวโดยย่อใช้ทั่วๆ ไป
ยังมีคำบางคำที่บัญญัติใช้แยกเป็นหลายชั้นยิ่งไปกว่านี้
แต่ที่มีแบบแผนใช้อยู่โดยมากก็มีเพียงชั้นพระราชาและ

เจ้านายเท่านั้น ชั้นอื่นๆ มีบัญญัติใช้เฉพาะบางคำ จักกล่าวเฉพาะในคำที่บัญญัติใช้”

ราชาศัพท์เป็นการใช้ภาษาที่มีความสำคัญ ชาวไทยแสดงออกด้วยวัฒนธรรมมรดกทางภาษาที่ประณีต มีความประสงค์เพื่อเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชนชาติไทยมาจนทุกวันนี้

ที่มาของราชาศัพท์

ราชาศัพท์ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มใช้มาตั้งแต่สมัยใด

พระมหาธรรมราชาที่ ๑
(พญาลิไทย) พระมหา-
กษัตริย์สุโขทัยลำดับที่ ๒
ในราชวงศ์พระร่วง

ภาพเขาพระสุเมรุ จากหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง
(จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี)

สันนิษฐานว่า เริ่มต้นใช้ในสมัยพระธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไทย)
กรุงสุโขทัย พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ ไตรภูมิพระร่วง มีการใช้
ราชาศัพท์ทั้งภาษาเขมรและภาษาบาลีสันสกฤต ดังตัวอย่าง

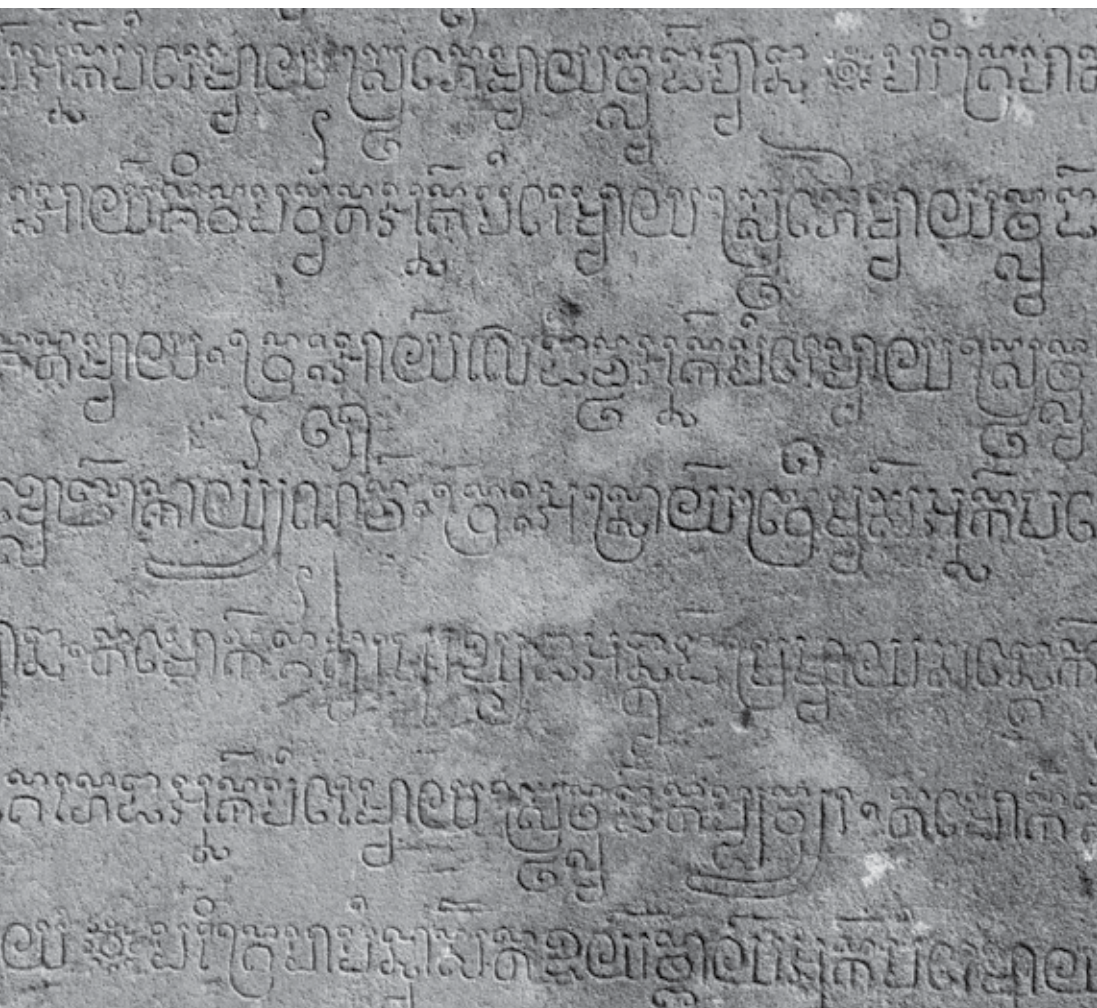
“พระญามหาจักรพรรดิราช จึงเสด็จขึ้นเรือ
แล้วนั่งอยู่ในปราสาทอันมีที่ในเรือนั้น พระองค์จึงเสด็จ
ออกไปเฝ้ากลางพระมหาสมุทรนั้น และมีลำเภาทั้งหลาย
อันตามเสด็จเป็นบริวารนั้นได้ ๘๔,๐๐๐ ลำ”

จะเห็นว่าข้อความข้างต้นนี้เพียงไม่กี่บรรทัด มีทั้งภาษา
เขมร คือคำว่า เสด็จ และคำบาลีสันสกฤต คือคำว่า มหาจักร-
พรรดิราช และปราสาท

ข้อความในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย มีคำราชาศัพท์เขมร และ
บาลีสันสกฤต ปรากฏเช่นกัน ดังตัวอย่าง

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น
โดยดัดแปลงจากอักษรขอมโบราณ

จารึกอักษรขอมโบราณบริเวณนครวัด ประเทศกัมพูชา

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ หรือ
จารึกพ่อขุนรามคำแหง
สมัยสุโขทัย

คนในเมืองสุโขทัยมักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน
(จารึกพ่อขุนรามคำแหง)

เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาลัย
(จารึกนครชุม)

จึงสร้างพระธาตุเป็นเจ้าด้วยน้ำสุคนธศรีสินธุธารา
(จารึกวัดพระยืน)

แต่งให้ถวายแก่พระเจ้า
(จารึกวัดช้างล้อม)

ไทยรับคำราชาศัพท์
มาจากเขมรเพื่อใช้
กล่าวถึงพระมหากษัตริย์
และเจ้านายตั้งแต่สมัย
อยุธยา

ข้อความจากศิลาจารึกสมัยสุโขทัยข้างต้น มีคำราชาศัพท์
ภาษาเขมร เช่นคำว่า ทรง เสวย สรง ถวาย และคำบาลีสันสกฤต
เช่น สุโขทัย ราชย์ พระธาตุ

สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระเจ้าสามพระยา ยกทัพไป
ตีเขมรและมีการกวาดต้อนชาวเขมรเข้ามาเป็นจำนวนมาก จึงนำ
คำเขมรมาใช้ในภาษาไทยหลายคำ เช่น เสวย บรรทม พระโขนง
พระขนอง ฯลฯ โดยเฉพาะคำว่า สมเด็จพระเจ้า เป็นคำราชาศัพท์ที่เขมร
ใช้นำหน้าพระนามพระมหากษัตริย์ และไทยก็นำมาใช้เช่นกัน

อีกประการหนึ่ง ไทยจัดการใช้ราชาศัพท์เป็นระเบียบ
แบบแผน โดยการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรก ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยกรุงศรีอยุธยา

ภาพจิตรกรรมเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ วัดอัมพวันเจติยาราม
จังหวัดสมุทรสงคราม

บทที่ ๒

การใช้ราชาศัพท์

ถ้อยคำที่เปลี่ยนแปลงการใช้ตามระเบียบราชาศัพท์ มี ๔ ชนิด คือ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์

๑. คำนามที่ใช้เป็นราชาศัพท์

หมายถึง คำเรียกสิ่งของซึ่งเป็นของพระมหากษัตริย์ โดยเติมคำหน้าหรือคำหลังศัพท์ ดังนี้

พระบรมมหาราชวัง อดีตเคยเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ปัจจุบันเป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีสำคัญต่างๆ

พระราชวัง สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน โดยมีความมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์ต่างกัน (ในภาพคือ พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ อยู่ในพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม)

(๑) **พระบรม** หรือ **พระบรมราช** นำหน้านามที่สำคัญ
ควรจะเชิดชูเป็นเกียรติยศ เช่น พระบรมมหาราชวัง พระบรม
วงศานุวงศ์ พระบรมราชชนนี พระบรมราชบุรพการี ฯลฯ

(๒) **พระราช** นำหน้านามสำคัญรองลงมา เช่น พระราชวัง
พระราชทรัพย์ พระราชกรณียกิจ พระราชสาส์น ฯลฯ

(๓) **พระ** นำหน้านามทั่วไป ตัวอย่างเครื่องใช้สอย เช่น
พระแสง พระฉาย พระสูตร พระเขนย ฯลฯ

ที่เกี่ยวกับร่างกาย เช่น พระเศียร พระพักตร์ พระเนตร
พระกรรณ ฯลฯ

คำนามใดเป็นคำประสม ซึ่งมีคำ พระ ประกอบอยู่แล้ว
ห้ามใช้คำ พระ นำหน้าซ้ำอีก เช่น

ฉลองพระเนตร ไม่ใช่ว่า พระฉลองพระเนตร

รองพระบาท ไม่ใช่ว่า พระรองพระบาท

ธารพระกร ไม่ใช่ว่า พระธารพระกร

พานพระศรี ไม่ใช่ว่า พระพานพระศรี

ฯลฯ

ฉลองพระเนตร
(แว่นตา)

พระฉาย
(กระจกส่องหน้า)

นาฬิกาข้อมือพระหัตถ์
(นาฬิกาข้อมือ)

ฉลองพระบาท รองพระบาท
(รองเท้า)

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ก็เรียกตามชั้น
เจ้านาย แต่ถ้าใช้เป็นกลางๆ สำหรับพระราชาราชอื่นๆ ทั่วไป ให้ใช้
คำว่า พระราช นำหน้า เช่น พระราชบิดา พระราชมารดา แต่ถ้า
ไม่ใช่ชั้นเจ้านาย คือเป็นราชินิกุลหรือสามัญชน มักใช้คำ พระ
นำหน้า เช่น พระอาจารย์ พระสหาย พระพี่เลี้ยง พระนม ฯลฯ

(๔) ใช้คำ **หลวง** หรือ **ตัน** ประกอบท้ายคำ เช่น ม้าหลวง
ช้างหลวง วังหลวง และ ม้าตัน ช้างตัน เครื่องตัน ฯลฯ

คำว่า หลวง ที่แปลว่าใหญ่ เช่น ภรรยาหลวง เขาหลวง
ทะเลหลวง ไม่จัดเป็นคำราชาศัพท์

(๕) ใช้คำอื่นๆ ประกอบอีก เช่น น้ำสรอง ห้องสรอง ของเสวย
โต๊ะเสวย ที่บรรทม ที่ประทับ ที่ประพาส ฯลฯ

คำนามที่ใช้เป็นราชาศัพท์มีการเปลี่ยนแปลงได้ทุกประเภท
ของคำนาม เว้นแต่ สมุหนาม เท่านั้น เพราะคำนามประเภทนี้เป็น
ชื่อของหมู่คณะ ไม่เฉพาะเจาะจงตัวบุคคล จึงไม่ต้องเปลี่ยนแปลง
ประเภทของคำนามที่ใช้มาก คือ สามานยนาม และอาการ
นาม

๑.๑ सामान्यनाम और आकरनामที่ใช้เป็นราชาศัพท์

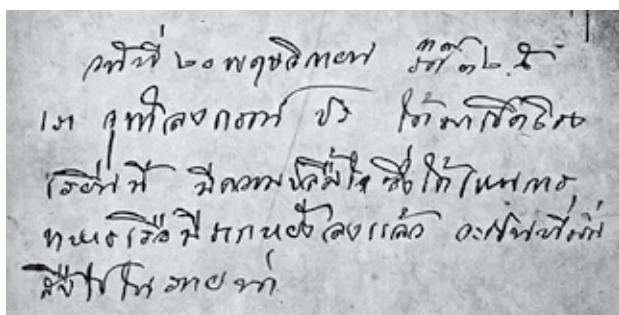
นามทั้งสองนี้ใช้ต่างกันตามชั้นของบุคคล เช่น

(๑) คำสั่ง

ชั้นบุคคล	ราชาศัพท์	หมายเหตุ
พระมหากษัตริย์	พระบรมราชโองการ	ประเทศไทย
พระราช	พระราชโองการ	ประเทศทั่วไป
พระราชินี	พระราชเสาวนีย์ หรือ พระเสาวนีย์	
พระยุพราช	พระราชโองการ หรือ พระราชบัญชา	บางที่ใช้ “พระราชดำรัส” ซึ่งแปลว่า คำพูด
เจ้านาย	พระบัญชา หรือ รับสั่ง	บางที่ใช้ “พระดำรัส” ซึ่งแปลว่า คำพูดไม่ใช่คำสั่ง
ขุนนางชั้นสูง	บัญชา	เจ้าพระยา นายกรัฐมนตรี
ต่ำจากขุนนาง ชั้นสูงลงมา จนถึงคนสามัญ	คำสั่ง	

(๒) จดหมาย

ชั้นบุคคล	ราชาศัพท์	หมายเหตุ
พระมหากษัตริย์	พระราชหัตถเลขา	ประเทศไทย
พระราชา	พระราชสาสน์	ประเทศทั่วไป
พระราชินี หรือ พระยุพราช	ลายพระราชหัตถ์	
พระสังฆราชเจ้า	พระสมณสาสน์	
เจ้านาย	ลายพระหัตถ์ หรือ พระอักษร	
เสนาบดี	สารตรา ตรา หรือ ตราน้อย	ดำเนินกระแสนบรมาชโองการ ถึงหัวเมือง หรือทูตอยู่ต่าง ประเทศ บอกข้อราชการส่วนกระทรวง ถึงหัวเมือง หรือทูตอยู่ต่าง ประเทศมาถึงกระทรวง
หัวเมือง หรือ ทูตต่างประเทศ	ใบบอก	หนังสือแจ้งราชการมาจาก หัวเมือง
พระสงฆ์	ลิขิต	

ลายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดโรงเรียนนายเรือ
วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๔๙

(๓) ภารยา

ชั้นบุคคล	ราชาศัพท์	หมายเหตุ
พระมหากษัตริย์	พระราชินี หรือ พระมเหสี	ภรรยาเอก
พระมหากษัตริย์	พระสนม	ภรรยารอง
เจ้านาย	หม่อม หม่อมห้าม หรือ พระชายา	พระชายา มักใช้สำหรับ เจ้าต่างประเทศ
ขุนนาง คนสุภาพ	ภรรยา	

‘เจ้าจอมก๊กอ’ พระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑.๒ วิสาμανยนามที่ใช้เป็นราชาศัพท์

เป็นชื่อเฉพาะบุคคล สถานที่ และสิ่งอื่นๆ มีวิธีประกอบคำให้เป็นราชาศัพท์ดังที่ใช้กับพระมหากษัตริย์และเจ้านาย โดยมีคำสาμανยนาม นำหน้าพระปรมาภิไธย พระนามด้วยเสมอ และมีการเขียนพระปรมาภิไธย ได้ ๓ วิธี คือ

(๑) เขียนพระปรมาภิไธยเต็ม ตามจารึกในพระสุพรรณบัฏ ดังตัวอย่างพระปรมาภิไธยรัชกาลที่ ๑๐

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณมหิศรภูมิพลราชวรางกูร
กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม
บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ
มหิตร์ภูมิพลราชาวรากร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม
บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

(๒) ละสร้อยพระปรมากิไธย พระบรมนามากิไธย
ให้สั้นลง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

(๓) ย่อแต่ส่วนสำคัญของพระปรมากิไธยไว้

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

หรือพระองค์อื่นๆ เช่น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่าง พระปรมากิไธย - พระนามากิไธย ที่ได้รับ
การสถาปนาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๑๐